

TİYATRO ÖĞRETİMİNİN SORUNLARI

Prof. Dr. Sevda ŞENER

(Ankara Üniversitesi)

Üniversitede tiyatro öğretiminin sorunlarını, 1958 yılında açılan Tiyatro Enstitüsü'nde dört yıllık bir öğretimin ve 1964 yılında açılan Tiyatro Kürsüsü'nde on iki yıllık bir öğretim ve eğitim sürecinin sağladığı *tecrübenin* ışığı altında saptamağa çalışacağım.

Tiyatro öğretim ve eğitiminin sorunları önce genel olarak sanata, sonra da özellikle tiyatro sanatına dair önemli iki gerçeğin iyi anlaşılmasından doğmaktadır. Bu gerçekler doğru anlaşılır ve tanımlanırsa tiyatro eğitimine ilişkin sorunların büyük bir bölümü çözümlenmiş olacaktır.

Üniversite tiyatro eğitiminde ve bu eğitimden sonuç alınmasında sorun yaratan birinci yanlış genel olarak *sanatı bilimsel bir inceleme ve eğitim konusu saymama eğilimidir*. Bilim adamları arasında olduğu kadar sanatçılar arasında da yaygın kanı, sanatın bilimi yapılamayacağı, ya da bilimsel çalışmaların ve eğitimin sanat çalışmalarına önemli bir katkıda bulunamayacağıdır. Üniversitemizde Sanat Tarihi ve Tiyatro gibi kürsülerin açılmış olması bilim adamları arasındaki kuşkunun bir dereceye kadar giderilmiş olduğunu gösteriyor. Oysa sanatçılar bilimsel çalışmalara ve eğitime karşı hâlâ güvensizlik duymaktadırlar. Tiyatro Kürsüsü Mezunlarına Devlet Tiyatrosu'nda ancak sülörlük, kondivitlik, idare memurluğu gibi, öğrendikleri bilgiyi asla kullanamayacakları görevlerin verilmesi sanatçılar arasındaki bu yersiz ve haksız güvensizliğin bir kanıtıdır.

Tiyatro öğretim ve eğitiminde sorun yaratan ikinci gerçek, *tiyatro sanatının çok yönlülüğüdür*. Bu çok yönlülüğün kesinlikle doğru bilinmesi ve eğitimin geniş bir alanı kapsayacak biçimde düzenlenmesi, eğer bu yapılamıyorsa eğitimin kapsam alanının sınırlarının iyice belirlenmesi gerekir.

Tiyatro eğitimdeki sorunların kaynaklandığı ilk yanılığını daha yakından tanımağa çalışalım. Sanatın bilimsel bir araştırma ve eğitim konusu yapılması karşısında duyulan kuşku sanatı salt bir yaratıcılık sayma eğiliminden gelmektedir. Yaygın bir inanışa göre sanatçı 'dahi' kişidir. Dehası Tanrıdan gelmektedir. Tanrı sanatçıya bu ayrıcalığı tanrısal 'hakikatler'i dile getirmesi için vermiştir. Sanatçı eserini Tanrısal esinle yaratır. Zaten sıradan seyirci de kolayca anlayıp özüne varamaz sanat yaratısının. Bir esin ürünü olan sanat eserini anlayabilmesi için büyük hakikatlere yönelik bir ruh yapısına ve güzel biçimlemelerden tad alacak bir beğeni düzeyine erişmiş olması gerekir. Kısaca ve kabaca özetlediğimiz bu inanç sanatın öğretilmesini de, öğrenilmesini de daha baştan gereksiz saymaktadır. Kişi doğuştan sanatçı ise bilimsel öğrenimin ona yararı olmayacaktır. *Bu durumda sanatçının eğitimi, sanatının malzemesi ve araçları hakkında kabaca bilgi edinmek, bazı biçimleme düzenlerini öğrenmek ve beceri kazanmaktan ibaret kalır. Teknik bilgi ile uygulama yeterli görülür.* Bugün bazı tiyatro sanatçılarının bu görüşü benimsemiş olduklarını biliyoruz. Tanıdığım bir rejisör, sahneye koyacağı bir eser hakkındaki ön bilgi ve incelemeyi kendi rejî 'yaratı'sı için bağlayıcı, engelleyici saymış, bu ön bilgiyi edinirse özgürce yaratamayacağından, rejisinde özgün olmayacağından korktuğunu söylemişti. Tiyatro sanatçıları arasında, 'bilgisizliğin özgürlüğü' içinde denenmiş hünerleri yineleyerek sanatın hasını yaptıklarına inananlar çoktur.

Oysa sanatta özgürlük ve gerçek anlamda yaratıcılık, bilgisizlikten değil, bilgiden gelir. Gerçi bilgiler bağlayıcıdır ama tıpkı gerçekler gibi bağlayıcıdır. Sanatçıyı bağladıkları oranda ona yeni ufuklar açarlar. Sanatçı kendini, çevresini ne denli iyi tanır, doğru değerlendirirse eserinde o denli inandırıcı, o denli yapıcı olur. Sanatçı sanatı hakkında gelmiş geçmiş kuramları, önerileri, denemeleri ne denli iyi öğrenirse eserini o denli sanatlıca dile getirir.

Sanat konusunda bilimsel araştırma ve incelemelerin olduğu kadar bilimsel öğretimin değer kazanması şu gerçeğin bilinmesine bağlıdır. *Sanat, sanatı yapan bireyin özel yaşantısı, eğitimi, beceri yeteneği yanında, sanatçıyı yetiştiren çevrenin de ürünüdür. Toplumun kültür ve sanat birikimi sanatçının eserinde yansır. Sanatçıyı esinleyen asıl bu birikimdir. Zaten aynı birikimi paylaşan seyirci ile sanatçı arasında bir duygu ve düşünce alışverişi kurulabilmesi, sanatçının toplumun bilinçli üyesi olması ile mümkündür.* Sanatçı bu bilince erişebilmek için kendini, ulusunu, ülkesini, içinde bulunduğu toplumun yapısını, özellikle-

rini, sorunsal gerçeklerini öğrenmesi, bilmesi gerekir. Ruhbilim, toplum-bilim, folklor, felsefe, etnoloji gibi bilim dallarında eğitilmesi gerekir. Ancak böyle bir eğitimden sonra iç birikiminin doğru bilincine varabilir, toplumdaki birikimi doğru olarak değerlendirebilir. Öte yandan bireydeki sanat yeteneği de ancak yeterli bir eğitimden sonra özlenen sanat eserini üretebilecektir. Böyle bir eğitim hüner öğretmekle, beceri kazandırmakla yetinmemeli, sanat hakkında, sanatın tarihi, gelişimi, kuramları, özellikleri, öğeleri hakkında bilgi vermelidir. Ancak çok yönlü bir eğitimden sonra sanatçının toplumdan gelen iç birikimi bir potansiyel, bir güzel güç oluşturur ve sanat ürününe dönüşür.

Tiyatro eğitiminin ikinci sorunu bu sanatın *çok yönlülüğünden* doğar. Eğitimde bu çok yönlülüğün iyi bilinmesi eğitim programlarının ona göre düzenlenmesi gerekmektedir. Tiyatro sanatının çok yönlülüğü onun üç ayırıcı özelliğinden ileri gelmektedir.

a) Tiyatro sanatı öteki sanatlar içinde *en toplumsal* olanıdır. Tiyatro yaşanan hayata sıkıca bağlıdır. Bu, tiyatronun seyirci önünde *canlı olarak oynanmasından* ileri gelir. Tiyatro *devingen* oluşu ile hayata çok benzer. Hiç bir sanat hayata, hayatın asal özelliği olan devingenliği içinde tiyatro kadar *canlı ve inandırıcı* olarak yansıtamaz. Tiyatro *seyirciyi etkin bir öge olarak kullanması* ile de içinde bulunduğu ortama bağlanır. Tiyatro olayı seyircinin gözü önünde ve bir dereceye kadar onun da katkısı ile meydana gelir. İşte bu yüzden tiyatro bir *ikilem* içindedir. Bir yandan *sanatsal varlığını* korumağa çalışırken öte yandan *hayattan kopmamağa dikkat eder*. Hem *estetik bütünlüğünü* korumağa hem de *seyircinin anlayış ve hoşlanış sınırını fazla zorlamamağa çaba harcar*. *Hayatın gereği ile sanatın gereği arasında bir denge kurmağa çalışır*. *Daha doğrusu tiyatro kendi devingen yapısı ile hayat ve sanat ikileminden kendine özgü bir sentez yaratır. İki karşıt gerçeği ileri bir aşamada uzlaştırır. Tiyatro olayını yaratır.*

b) Tiyatro sanatının çok yönlülüğünü meydana getiren ikinci özelliği onun *bileşik bir sanat* oluşudur. Tüm öteki sanatların kendine özgü bir bileşimidir tiyatro. Destan, roman, öykü gibi edebiyat türlerinden, konuşma sanatından, plastik sanatlardan yararlanır. Başka sahne sanatlarını baleyi, dansı, pandomim'i kullanır. Sözü ve görüntüsünü müzik ile besler. Sahne ve seyirciyi çatısı altında kuşatırken mimarlık sanatından yararlanır.

c) Tiyatronun çok yönlülüğünü *bir kaç aşamada oluşması* da etkilemektedir. Tiyatro sanatı her aşamada sanatlı çalışma ister. Bir resim,

bir yontu yapıldığı anda tamamlanmıştır. Müzik bestelenmekle bitmez, ikinci aşamada icra edilerek tamamlanır. Sahne sanatlarına iki aşama da yeterli değildir. Bu eserler önce yazılır, sonra sahnelenir, sahnelenirken dekor, kostüm, aksesuar, ışıkla donatılır, istenirse müzikle desteklenir, sonra da oyuncular tarafından oynanır. Bu yüzden oluşumu çapraşıktır. Her aşama çalışması uzmanlık bilgisini gerektirir.

Tiyatronun çok yönlülüğünü meydana getiren üç önemli özelliği tiyatro eğitiminin en önemli sorunudur. Bu çok yönlülük *eğitimin pek çok konuyu kapsamasını gerektirmektedir*. Tiyatronun hayata yakından bağlı olması tiyatro eğitiminde *insan bilimlerinin öğretilmesini* zorunlu kılar. Özellikle tiyatroyu yönetenlerin, tiyatro çalışmalarına yön verenlerin, tiyatroyu toplum ve sanat açısından yargılayanların tiyatronun olduğu ortamı iyi tanımaları gerekir. Onun için *toplumbilim, ruhbilim, folklor, kültürbilim* gibi konularda bilgi edinmelidirler. Üniversite böyle yan dalların kolaylıkla öğretilebileceği en uygun bilim kurumudur.

Tiyatronun başka sanat dallarını da içermesi tiyatro öğrencisinin bu *sanat türleri hakkında da bilgili* olmasını gerektirmektedir. Özellikle sahne müziği, dekor, kostüm, ışıklama dallarında çalışmak isteyenler kendi dallarını ilgilendiren sanatları öğrenecekler, bu konuda genel bilgi ile yetinmeyip bu *sanatların uygulamasını da yapacaklardır*. Tiyatro bilgisi ile sanat bilgisini uzlaştıracaklardır. Böyle bir eğitim güzel sanat akademilerinin ve konservatuvarların katkısı ile gerçekleştirilebilir. Üniversite eğitiminin kapsamına alınması bugün için olanaksızdır. Fakat özlenen aşamadır. Bugün yalnızca *sanat tarihi* yardımcı dersleri ile öğrenciye plastik sanatların tarihteki gelişimi ve özellikleri hakkındaki genel bilgi verilebilmektedir. *Musiki bilgisi* kürsümüzde yardımcı ders olarak okutulmaktadır. Dileğimiz Fakültemizde bir müzik bilimi kürsüsünün açılmasıdır.

Tiyatronun birkaç aşamada oluşan bir sanat olması her aşamanın uzman kişilerini yetiştirmeyi zorunlu kılar. Çünkü *her aşama ayrı bir ustalık, ayrı bir beceri işidir*. Tiyatro öğrencileri başta saydığımız konulardan başka, hangi aşamada *uzmanlaşmak* istiyorlarsa o aşamanın ustalığını öğrenmek zorundadırlar. Oyunculuk eğitimini bildiğimiz gibi *Konservatuvar* üstlenmiştir. Öğrencilerine pratik bilgi veremekte, bol uygulama yaparak onlara *oyunculukta işleklilik* kazandırmaktadır. Yönetmenlik genel toplum ve tiyatro bilgisini, başka sanat türleri hakkında bilgiyi ve uygulama bilgisini gerektiren zor bir uğraştır. Üniversite düzeyinde toplum, insan, halk bilgisini, sanat bilgisini, ay-

rica tiyatro bilgisi yanında dekor, kostüm, ışık, müzik, resim, oyunculuk bilgisini gerektirir. Rejisör bu bilgiyi uygulamadaki sorunlarla bağdaştırmaya çalışacaktır. Yazarlık saydığımız bütün dallarda genel bilgiyi gerekli kılan bir sanat alanıdır. Tiyatroya yön verenlerin, onu yönetenlerin, dramaturgların, yöneticilerin, incelemeci ve eleştircilerin aynı dallarda genel bilgi sahibi olması istenir.

Burada bir ayrıma dikkat edilmelidir. Bir sanatın *ustalığı hakkında bilgi edinmek* başka şey, onu *uygulayacak beceriyi geliştirmek başka şeydir*. Onun için uzmanlık alanında doğrudan doğruya yer alanların eğitimi ile, o alanlardaki çalışmayı yönetecek, besleyecek, eleştirecek olanların eğitimi farklıdır. Uzmanlar için becerikli olmak bu beceriye işleklilik kazandırmak zorunluğu vardır. Oysa eleştirciler, yöneticiler için uzmanlık alanı hakkında kuramsal bilgiyi edinmek, biraz da *uygulama olanaklarını, zorluklarını, özelliklerini tanımak yeterlidir*.

Uygulamacıların genel bilgilerde daha kalın çizgili bir eğitim izlemelerine karşın, yönetici, yön verici ve eleştircilerin bu bilgileri daha etraflı olarak öğrenmeleri gerekir. Onun için kuramsal bilginin sınırı ile uygulama bilgisinin sınırı, çok kesin olmamakla birlikte, çizilmelidir.

Görüldüğü gibi tiyatro eğitimi, tiyatro sanatı hakkında genel, kuramsal bilginin her çeşidi ile uygulama bilgisini ve eğitimini ayrıca toplum ve insan hakkında bilgi veren bilim dallarının eğitimini, ayrıca sanat hakkında genel bilgi ile sanat türleri hakkında kuramsal ve bazan uygulamalı eğitimi gerektirmektedir. Bu çok yönlü eğitim planı içinde yüksek öğretim kurumları, konservatuvarlar, güzel sanat akademileri kendi tiyatro eğitimi programlarının sınırlarını çizmek zorundadırlar. Bununla beraber hangi uzmanlık dalında olursa olsun tiyatro öğrenimi yapan öğrencinin tüm yan dallar hakkında genel bilgi sahibi olması gerekir. Tiyatro eğitimi bir kültür eğitimidir, bir sanat eğitimidir.

Tiyatro eğitiminin tek yanlı, ya da eksik yapılmasının hatalı sonuçlarını bugün tiyatro yaşantımızda görüyoruz. Bir yanda oyunculuk alanında uzmanlaşmış tiyatrocuları barındıran *Devlet Tiyatromuz* sahne yapıtı olarak *eli yüzü düzgün, sanathı*, fakat çoğu kez *toplum yaşamundan, seyirciden kopuk eserler sergilerken*, öte yandan *toplumun eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi* görevini üstlenmiş olan özel tiyatrolarımız *özü dolgun fakat tiyatro sanatı bakımından acemiliklerle, biçimsizliklerle dolu oyunlar sunuyorlar*. *Ödenekli tiyatrolar toplum sorunlarına sırt çevirirlerken, özel tiyatrolar da sanat kaygısına omuz silki-*

yorlar. Ne gariptir ki, tiyatro sanatının o yukarda basettiğimiz hayat sanat sentezinin kendine özgü başarı çizgisinden olacak, toplum sorunlarına öncelik tanıyan tiyatrolar sanata gereken önemi vermedikleri için yansıttıkları gerçeklerde ya inandırıcı olamıyor, ya da etkisiz kalıyor. Toplum sorunlarına yeterli ilgiyi duymayan tiyatrolar ise tüm sanat iddiasına rağmen sanat yönünden de kısır ve yavan oluyor. Özün biçimi, biçimin özü ateşlediğini unutuyorlar.

Bu gerçeği gözönünde tutarak diyoruz ki, *tiyatro eğitimi çok yönlü, çok kapsamlı bir eğitimidir ve Üniversite düzeyinde yapılması zorunludur. Toplumun kültür ve sanat birikiminin erkin tiyatro ürünleri üretecek bir gizel güce dönüşmesi ancak doğru bir eğitimle sağlanabilir.*